

Петар Хр. ИЛИЕВСКИ

ДВА СПРОТИВНИ ПРИОДА КОН ИНТЕРПРЕТАЦИЈАТА НА АНТИЧКИ ТЕКСТОВИ СО АНТРОПОНИМИСКА СОДРЖИНА

(СО ПОСЕБЕН ОСВРТ КОН АНТИЧКО-МАКЕДОНСКАТА АНТРОПОНИМИЈА)

Содржина: 1. Мотив (предизвик) за избор на темата. – 2. Личните имиња – извор на различни информации. До која мера тие можат да откриваат етничка припадност на именуваните лица? – 3. *LGPV IV*, согрус на лични имиња од Балканот и соседните области, ексцерпирани од антички писмени извори со грчко алфабетско писмо. – 4. Причини за разликите во интерпретацијата на античката антропониимија од Македонија. – 5. Аналогија со интерпретацијата на словенски топоними во Грција. б. Постава состојба во балканската ономастика одразена во корпусот на микенските натписи со слоговно, линеарно Бе писмо од Теба и некои паралели меѓу неа и словенската антропониимија. – 7. Одраз на етничка припадност, или културно влијание од другојазична средина во личните имиња? – 8. Критички осврт кон интерпретацијата на антички текстови со антропониимиска и друга содржина од некои наши современи автори. – 9. Перспектива: отрезнување од еуфоријата и од претенциите за приоритет.

1. Неодамна во македонската културна јавност одекна сензационална вест дека текстот од средниот појас на каменот од Розета, напишан со демотско писмо (на говорен јазик од последната фаза во развојот на египетскиот, од периодот меѓу 650 год. пред Хр. до околу 450 год. од новата ера), бил всушност напишан

со слоговно писмо и јазик на античките Македонци, „на јазикот од тогашните владетели во Египет (од династијата на Птолемеите)“, т.е. антички македонски, со „препознатливи особености од современите јужни македонски говори“¹.

Оние што се запознати со принципите на јазичниот развој и со историјата на индоевропските (во прв ред балканските) и други, посебно семитските јазици, на такви субјективни тези не им обрнуваат никакво внимание. Меѓутоа, фактот што тоа „открытие на прв текст од античкиот македонски“ е резултат од научно-истражувачки проект на Центарот за стратемски истражувања на МАНУ и објавено во *Прилози на Одделението за математичко-технички науки* на МАНУ, побуди големо љубопитство кај недоволно информираните читатели. Некои, пак, што очекувале посериозна аргументација за „дешифрирањето“, се посомневале и, за да си го проверат своето мислење, повремено ми се обраќаат и инсистираат да кажам јавно што мислам по овие прашања. Всушност и без надворешен поттик, веднаш штом излезе од печат трудот, јас го прочитав мошне внимателно, зашто предметот живо ме интересира. Во оценката настојував да бидам крајно објективен, а во односот кон авторите-ентузијастите со достоинствена почит, особено кон првиот којшто ми е драг колега. Меѓутоа, *philos men ho Platôn, alla philtera hê alêtheia*. Целта ми беше да ги разберам точно дури и мотивите од кои се раководеле авторите при конструирањето на својата теза.

Иако на други места (в. долу бел. 7) и со објавените резултати од проектот на МАНУ за *словенската писменост* (в. т. 8) принципиелно е одговорено на некои од предизвиците, сепак сметам дека треба да се даде еден макар и бегол осврт, но не само на оваа публикација, туку и на некои други, каде што на сличен начин се интерпретираат податоци од антички писмени споменици, со цел да се најде потврда за своите лични сфаќања и

¹ Т. Бошевски, А. Тентов, "Tracing the Script and the Language of the Ancient Macedonians" (*По трагањето на писмото и на јазикот на античките Македонци*), *Прилози* 26, 2, Одделение за математичко технички науки, МАНУ, 2005, излезен од печат во мај 2006 година. Трудот претставува обид да се открие писмото на античките Македонци и нивниот јазик, чии граматички и морфосинтаксички форми според Б.-Т. биле зачувани во некои од современите македонски дијалекти.

чувства од патриотски, посесивни, хегемонистички и други обсири. Спомнатата публикација всушност послужи како предизвик за избор и на темата на мојот реферат за собирот со колегите од САД².

Работите од ваков вид, меѓутоа, се поврзани со многу други фактори и не треба да се разгледуваат изолирано, а во поширок контекст. И во нашиов случај, за да можеме правилно да ја разбереме оваа публикација, мораме да ја поставиме на поширока платформа и да ја споредиме со други што третираат слични или исти проблеми. На предметов поопстојно ќе се вратиме подолу (в. т. 8).

Бидејќи во нашава статија се третира принципиелно научниот приод, т.е. методологијата во интерпретацијата на антички споменици, ќе се обидам овде тоа да го илустрирам и со други примери. Како и во спомнатиот реферат, овде прво се запирам на уште еден проект на МАНУ. Тоа е всушност меѓуакадемски проект на МАНУ, САНУ и Берлинската (Бранденбуршката) академија на науките: *Епиграфски извори за античката историја на нашата земја*, врз кој досега се работи со еден тим од тесни специјалисти-епиграфичари веќе четврт век. Наспроти проектот за средниот текст на каменот од Розета (2003–2005), каде што двајцата автори и еден нивни соработник тргнаа како аматери во лингвистиката по трагите на писмото и јазикот на античките Македонци од претпоставката дека јазикот бил ист со современиов македонски и, отфрлајќи сè што е досега во науката направено по ова прашање, како со маѓиско стапче ги „решаваат“ сите проблеми околу потеклото, структурата и „континуитетот“ на античкиот македонски јазик и писмо, во вториов проект се работи според сосема поинаква методика. Имено, античките натписи на грчки и латински што се откриени досега и продолжуваат да се откриваат на територијата на Македонија, подробно се проучуваат, анализираат и објавуваат со коментар на латински според најсовремената научна технологија во познатата серија *Inscriptiones Graecae*, што излегува во Берлин близу 200 години. Очиглед-

² Одржан на VI-та македонско-северноамериканска конференција во хотелот Десарет, с. Пештани, Охридско од 11–13 август 2006 год. под наслов „Неколку паралели меѓу античката и современата антропологија на Балканот“.

но, се работи за два дијаметрално спротивни приода кон третирањето на содржини од антички писмени споменици.

Со оглед на тоа што антропонимите од античките споменици најдени на македонско тло, се различно интерпретирани од други лица, не можеме и нив да ги одминеме. Овде вниманието ни е прво концентрирано, главно врз многубројните лични имиња што се среќаваат во натписите и особено врз начинот на нивната интерпретација која, исто така, не е секогаш слободна од субјективност како и во публикацијата од Бошевски и Тентов (понатаму Б.–Т.). Во еден таков поширок контекст на крајот ќе се обидеме да го одредиме објективно местото и квалитетот на нивната публикација.

2. Втората половина на XX век се одликува со извонредно богата издавачка активност на изворни материјали со ономастичка содржина од минатото на Балканот. Такви капитални изданија со обилен антропонимски фонд од најстари писмени извори на Балканот и соседните региони продолжија да излегуваат и во почетниве неколку години од XXI-иот век. Во серијата на антропонимски корпуси со алфабетско писмо минатата година се појави долгонајавуваниот IV том од грандиозната едиција на *A Lexicon of Greek Personal Names*, што како проект на Британската академија излегува во Оксфорд – Англија, со широка меѓународна соработка на голем број археолози, епиграфичари, класични филолози, историчари на стариот век и др. од повеќе земји. Од изданијата на уште постари материјали, од микенската епоха (втора половина од II милениум пред Хр.), пишувани со слоговно, линеарно Бе писмо, излезе *Корпус* на новооткриените глинени плочки при последните раскопки на крепоста Кадмејон во Теба (1993–95). IV-иот том на *LGPN*, меѓу другото содржи материјал од Македонија, која секогаш била и продолжува да биде еден од најактуелните проблеми на Балканот, а и *Корпусот* на плочките од Теба содржи во најголема мера ономастички материјал (околу 75% од текстовите овде се имиња на лица и места).

Познато е дека личните имиња, особено постарите, претставуваат богат извор на различни информации, зашто во нив се одразени специфични црти од животот на луѓето. Најважниот

придонес на антропонимските студии е од доменот на лингвистиката, меѓутоа, тие откриваат податоци и од разни други области.

Во 2000 год. беше објавена една студија под наслов „Историја од имињата во Македонија“³ на Miltiades Hatzopoulos⁴, одговорен за собирање на антропонимски материјал од Долна Македонија. Нему, како член на потесниот одбор за издавање на IV-от том и претставник на земја што партиципира во финансирањето на *Лексиконоиѝ*, му бил достапен сиот собран антропонимски материјал од Македонија, па можел да го анализира и од него да изведува разни заклучоци. Со спомнатата студија имал за цел „да ги напише почетните глави на античките Македонци врз основа на тие лични имиња“.

Авторот признава дека во истражувачката методологија имал претходник во лицето на пок. Ф. Папазоглу, посебно во нејзините студии за етничката структура на античка Македонија во светлината на новите ономастички истражувања (*Balkanica*, 8 1977, 65–82 и *Actes du VIIe congrès internat. de l'épigraphie grecque et latine*, Bucharest – Paris, 1979, 153–169). Меѓутоа, забележува дека ваков амбициозен план не можел да биде реализиран тогаш кога фондот на познатите лични имиња од Македонија бил доста ограничен.

Во последниве 3–4 години, како што спомнавме, се појавија капитални изданија што го збогатија антропонимскиот фонд од најстари писмени извори на Балканот. Материјалот од овие корпуси, навистина, може да фрли нова светлина врз спомнатата проблематика при услов интерпретаторите да му пристапуваат на материјалот објективно и слободни од предрасуди.

Целта на нашиов прилог е прво да даде краток преглед на двете неодамна објавени публикации (*LGPN IV* и *Corpus des documents d'archives en linéaire B de Thèbes*) и да укаже на нивните нови содржини; потоа, преку паралели меѓу античката грчка и современата словенска ономастика, по можност, да придонесе во расвет-

³ Во зборникот *Greek Personal Names, Their Value as Evidence*, под редакција на S. Hornblower & E. Matthews, *Proceedings of the British Academy* – 104, Oxford 2000, 99–117.

⁴ Директор на Центарот за грчки и римски старини при Грчкиот национален фонд за научноистражувачка работа во Атина, и автор на неколку значајни монографии, меѓу кои и за *Најпознатите од Долна Македонија* (1998).

лувањето на причините за разликите во интерпретацијата и на други слични антички споменици со антропонимиска содржина, како средниот текст на каменот од Розета, интерпретиран од Б.–Т.

3. Спомнатиот *Лексикон* не е сувопарно регистрирање на лични имиња, а содржи и просопографски податоци за лицето-носител на името: каде и кога живеело, каков бил неговиот статус, професија и др., со референци за изворите и литературата од каде биле извлечени податоците. Личните именки распределени според местото каде што се регистрирани, подредени хронолошки по азбучен ред, а на крајот и во обратен ред, ја одразуваат донекаде сликата на регионот со неговите етнички и дијалектни особености почнувајќи од VIII век пред Хр. до крајот на VI од н.е.

Во IV-иот том на овој волуминозен речник е опфатен материјал од разни писмени извори (епиграфски, папиролошки, нумизматички и др.), на грчки, некои и на латински, најдени на широка територија што се протега од Олимп на југ и од шарпланинскиот венец на запад, кон исток и ја опфаќа цела Македонија и Тракија со Босфор, потоа на север до Дунав, па преку западното крајбрежје на Црно Море и Scythia Minor (денешни Романија и Молдавија) кон североисток сè до Јужна Украина, на северното црноморско крајбрежје со Таврида на Крим. Временските граници од кои потекнуваат писмените документи во овој том, како и во претходните⁵, покриваат период од преку 1000 години, почнувајќи од архајската, класичната и покласичната епоха до почетокот на византискиот период.

За составот и подготовката на IV-от том на *LGN* има значителен удел и Македонската академија на науките и уметностите, што во томот не е одбележано соодветно. IV-от том содржи обемен фонд на антропонимски материјал извлечен од грчки епиграфски и нумизматички извори, најдени на територијата на Република Македонија. Теренските истражувања, делумно и палеографската и лингвистичка обработка на

⁵ За I-иот том, кој содржи идентифицирани грчки лични имиња од егејските острови, потоа од Кипар и Киренаика, в. рецензија од потпишаниот во *ЖА* 39, 1989, стр. 87–89; за II-иот со антропонимски и просопографски материјал од Атика, в. *ЖА* 45, 1995, стр. 427–430; за III *ЖА*, 47, 1997, стр. 239–242.

натписите се финансирани од МАНУ во рамките на спомнатиот меѓуакадемски проект на МАНУ, САНУ и Берлинската, Бранденбуршка академија *Епиграфски извори за историјата на нашата земја*⁶. Резултатите од таа научноистражувачка работа се објавени неодамна (1999) мошне педантно во транскрипција со коментар, фотографии на натписите и подробни индекси, во познатата едиција *Inscriptiones Graecae*, Vol. X, Pars II, Berolini MIM, INSCRIPTIONES MACEDONIAE SEPTEMTRIONALIS, Fasc. 2, Inscriptiones Lyncestidis, Heracleae, Pelagoniae, Derriopi, Lychnidi, под редакција на проф. Фанула Папазоглу и др. од Белградскиот универзитет и д-р Klaus Hallof од Берлинската и Бранденбуршката академија. Меѓутоа, треба да се забележи дека во овој том на *IG* е опфатен материјал само од јужниот, југозападниот и централниот дел на Република Македонија. Материјалот од југоисточниот, источниот северниот и западниот дел на републиката (во обем од близу 60% од вкупната територија) претстои допрва да се објави.

Во обработката на материјалот од IV-от том доследно се применети принципите врз кои се оформени и претходните томови, но издавачите признаваат дека при класирањето, селекцијата и други определби на имињата од овој том сретнале големи тешкотии поради нивниот мошне сложен состав. Станува збор за негрчки региони, каде што, навистина, имало грчки колонии кои оставиле значителни траги од хеленската култура што се одразиле и во антропонимијата, но таму се останати многу елементи и од епихорското негрчко население. Имиња со провидна грчка етимологија, неоспорно има во овој том; тоа е наполно разбирливо. По целата спомната територија кружеле грчки колонисти и трговци уште од многу старо време и тоа не можело да не остави траг во антропонимијата. Негрчки лични имиња се среќаваат и во првите три тома (III-иот во два дела), но во ниеден од нив бројот на таквите имиња не е толку голем како во овој.

Прво и доминантно место на територијата опфатена во IV-иот том ѝ е дадено на Македонија. Издавачите, меѓутоа, сретнале тешкотии при определувањето на нејзините граници поради тоа

⁶ Во Предговорот на Ф. Папазоглу се спомнати и другите раководители на проектот: М. Д. Петрушевски (†1990), Д. Коцо (†1993) и П. Хр. Илиевски од МАНУ и С. Душаниќ од САНУ, како и соработниците од Македонија: Н. Проева, Е. Петрова и С. Бабамова.

што тие често се менувале, особено кога се ширеле со јакнењето и растот на државата. Сосема правилно се определиле за територија што започнува на југ од Олимп, а на запад од планинскиот венец на Scardus, современа Шар Планина, кон исток до реката Nestos (Места).

Не им било лесно на издавачите да ја определат и номенклатурата при лоцирањето на имињата во потесни региони на Македонија. Имало колебање дали да се раководат од историската положба на античка Македонија, или од подоцнежната административна поделба на земјата по потпаѓањето под римска власт, прво во четири, потоа на шест провинции (*merides*). Решението да ја прифатат првата варијанта им дала можност да ги употребуваат називите на помалите топографски и племенски региони (Almopia, Bisaltia, Bottiaia, Chalkidike и др., какви што во класично време имало околу 20). На ист начин прецизно е дефиниран натписниот материјал и во спомнатиот том *IG X, II, 2: Derrhorus, Heraclea, Lychnidus, Lyncestis, Pelagonia*.

4. На прв поглед, како што спомнавме, паѓа в очи мешаниот состав на имињата во целиот речник, а особено во овој том. Издавачите забележуваат дека на балканската територија, опфатена со IV-иот том, имало тракиски и др. негрчки лични имиња (на пр. *Dizakenthos, Dizazelmis, Eptakenthos, Moukaporis, Moukatralis, Moukazenis* итн.), но такви повремено се среќавале и на други места: Мала Азија, Египет, Јужна Италија, па тие биле вклучени и во овој том. Исто така во црноморските региони се среќавале негрчки лични имиња „изведени од ирански основи“. Меѓутоа, не се нигде спомнати негрчки македонски лични имиња од Македонија, што укажува дека тие *a priori* се сметаат за грчки. Таков заклучок се сугерира и со спомнатата студија на Хаџопулос, со која, како што спомнавме имал за цел да ги напише почетните глави од историјата на античките Македонци. Според него тие биле грчко племе, сродно со оние од северозападната фамилија, во кое имало смешани елементи и од и.-е. племе на европските Бриги (Фриги), кои се исчезната од историската сцена во V век пред Хр.

Методологијата применета при анализата на имињата од аспект на нивната хронолошка, топографска и социјална распространетост е, неоспорно, правилна. Авторот исто така сосема оправдано истакнува дека треба при нивната анализа да се диференцира културното влијание од етничката припадност на лицата и јазикот на нивните имиња. Меѓутоа, тој сепак не е слободен од предубедувањето дека античките Македонци биле Грци и тенденцијата тоа свое субјективно мислење да го сугерира како објективна научна вистина. Меѓутоа, треба да се истакне, дека фонетиката на сочувваните македонски глоси укажува дека јазичниот супстрат на античкиот македонски не бил грчки, а фригиски. Врвни интелектуалци меѓу античките Грци, како Демостен, Плутарх и многу други, ги сметале античките Македонци за „*barbaroi*“, т.е. „дека зборувале друг, за нив неразбирлив јазик“ и нивната власт ја сметале за наметната од иноплеменици⁷.

Во три табели М. Хацопулос прилага класирани имиња според неговите методолошки принципи: по 45 имиња од V и IV век и 60, одн. 119 имиња од III век. Меѓу имињата, особено популарни во Македонија, но со јасна грчка етимологија (*Alexandros, Arkhelaos, Makhatas, Neoptolemos*), во првиот список наоѓа 20 имиња што не можат лесно да се идентификуваат (*Adiymos, Arrabaios* и др.), но со подетална анализа повеќето и од нив можеле да се објаснат како грчки, а „само три (*Arrabaios, Derdas* и *Dirbeas*) остануваат нејасни“. Во вториот список исто така наоѓа 12 имиња нејасни, но нивниот број потоа го сведува пак на три (*Assa[.]mikos, Dabreas, Sibras*) и во III список од седум имиња што на прв поглед изгледаат негрчки, за пет од нив (*Balakros, Bettalos, Botrikhos, Meidon, Teutios*) смета дека биле сигурно грчки. Ваквиот однос кон минимизирање на аргументите, што не одат во прилог на тезата, спонтано упатуваат на една аналогична со интерпретацијата на словенските имиња на места во Грција.

⁷ Сп. П. Хр. Илиевски, „Потеклото на античкиот македонски и името на современиот македонски јазик“, *Прилози МАНУ, ОЛПН*, 17, 2 1992, 99–125; – „Местото на античкиот македонски меѓу другите индоевропски јазици“, *ЖА*, 44, 1894, 77–94; – "The Mediterranean Basin – Cradle of the First Alphabetical Script", paper read at the Palermo AIESEE International Conference, 6–9 Sept. 2006, in the press.

5. Кога излезе од печат книгата на Max Vasmer, *Die Slaven in Griechenland*, Berlin 1941, грчки филолози⁸ започнаа да негираат дека во Грција имало толку многу словенски топоними и да изведуваат изнасилени грчки етимологии за чисто словенски имиња. Таму, пак, каде што не е можно да се даде било какво друго објаснување освен словенско, допуштаа еден минимален број словенски имиња со образложение дека „тие навистина биле создадени од Словени, но „откривале сиромашна имагинација, низок интелектуален ниво и недостаток на креативни интелектуални сили, затоа што биле образувани според природните особености: видот на земјата, водата, фауната, флората“. За да ја подобрат таа „проста“ топонимија, започнаа масовно со официјален акт да ги менуваат дури и најситните словенски микротопоними, лични имиња и презимиња и да принудуваат ексодуси на словенското население.

Во една статија, објавена пред 30 години во I-иот број на *Ономастолошки прилози*, САНУ, 1979 (предаден за печатење во 1976 год., в. Белешка на Редакцијата на стр. 4), Београд, стр. 9–25, одговоривме дека во грчката топонимија од најстари времиња до денес биле употребувани истите обрасци за образување имиња на места како и во словенската топонимија, само со различни лексични средства. Принципите за именување на места се универзални. Местата најчесто се наречени според теренските особености за ориентација на човекот во просторот: рид, планина, брег, река, езеро и др., а со предлози и префикси биле поблиску определувани. Нивните замени се скроени според тие исти карактеристични белези, како и претходните. Сличен е случајот и со изборот и начинот на образување личните имиња. Ќе се обидеме тоа го илустрираме овде со паралели од старогрчката (микенската и класичногрчката) со словенската антропонимија. Најнов материјал од микенскиот период е неодамна објавен во корпусот на микенски натписи од последните раскопки на крепоста Кадмејон во Теба.

⁸ Cf. D. Zakynthios, "Oi Slavoi en Elladi kai ai slavikai toponymiai", *NEstia*, 35, 1944, 538s.; – *Oi Slavoi en Elladi*, Athenai, 1945, 86; A. Chatzidis, *Athena* 56, 1952, 69–84, и др.

6. *Корпусот на документиите од архивите со линеарно Бетисмо од Теба*⁹, содржи вкупно 433 досега најдени глинени плочки главно во фрагментарна состојба¹⁰. Тие, како и плочките од другите микенски центри (Кнос, Пил, Микена, Тиринс) содржат претежно ономастички (пред сè антропонимски) материјал, којшто бара посебна интерпретација. Имињата напишани со слоговно писмо допуштаат различно читање и уште поразлична идентификација, зашто тие немаат друга текстолошка контрола како апелативите. Со такви тешкотии се судрува интерпретацијата на личните имиња и од другите микенски архиви, но ни една од нив не побуди толку контроверзи како имињата (посебно теонимите) од Теба¹¹.

На прв поглед паѓа в очи мешаниот состав на личните имиња и од овој корпус, што е својствено за Балканот. Голем е бројот на оние што не можат да се објаснат со грчка етимологија. Тие се негрчки имиња. Оние, пак, што можат полесно да се идентификуваат, содржат исти или слични црти со имињата и од други микенски центри, но тие споделуваат заеднички особености со имиња и на други и.-е. јазици. Меѓутоа, се забележуваат лесно препознатливи грчки имиња и со специфични особености само од еден центар.

Такво име, типично за Теба е *te-qa-jo* /*Theq^aaiois*/, *Thebaijos* 'Тебанец'; и *au-to-te-qa-jo* /*Autotheq^aaiois*/ 'Вистински Тебанец'. Забележително е дека сложени лични имиња со *auto-* и придавска форма од топоним не се среќава не само меѓу личните имиња од другите микенски центри, туку и од подоцнежниот грчки. Во Пил се јавува сложеното лично име *e-te-wo-ke-re-we-i-jo* /*Etewokleweios*/, патронимик од *Etewoklēs* 'Со вистинска слава', познато како

⁹ V. L. Aravantinos – L. Godart – A. Sacconi, *Corpus des documents d'archives en linéaire B de Thèbes* (1–433), *Thèbes fouilles de la Cadmée III*, Pisa - Roma, 2002, сп. П. Хр. Илиевски, *ЖА*, 52, 2002, 244–246.

¹⁰ Најголем број од нив се откриени во 90-те години (1993–1995) при случајна интервенција во канализационата мрежа на ул. Пелопиду (сп. *ЖА*, 51, 84–90) под раководство на В. Л. Аравандинос.

¹¹ Th. Palaima, Recension on *Thèbes Fouilles* in *Minos* 35–36, 2000–2001, 475–486; Y. Duhoux, "Les nouvelles tablettes en linéaire B de Thèbes et la religion grecque" *L' Antiquité Classique*, 74 (2005), 1–19; Sigrid Deger-Jalkotzy und O. Panagll (ed.), *Die Neuen Linear B-Texte aus Theben*, Wien, 2006.

епитет и кај Хомер. Сложените лични имиња на *-klês*, *-слав*, се мошне чести во микенскиот (*a-mo-ke-re-we /Harmo-k'lewes/*, 'Славен поради колите'; *na-u-si-ke-re-we/Nausi-k'lewes/* 'Славен поради корабите' и др., а според F. Bechtel (*Die historischen Personennamen des Griechischen*, Halle 1917, 238–252) тие се најфреквентни во класичниот грчки. По фреквентност ним напълно им одговараат словенските имиња на *-слав*. Но досега не се појавило име (на *k'lês*) од Теба. Тоа не значи дека таму немало такви. Фондот на документите од Теба е доста ограничен. Фактот што овде се среќава името *ku-ru-me-no /Klumenos/* 'Славен, Славко' од истата основа *k'lew-*, *k'lu-*, јасно покажува дека и во антропонимијата од Теба можело да има сложени на *-klês*. Словенските сложени имиња, пак, на *-слав* не значи дека биле позајмени од грчкиот. Тие се наследени, какви што има и во другите и.-е. јазици, сп. *Eu-klês* < *Wesu-k'lewes*, ст.инд. *Vasu-{-ravah*, илир. *Ves-kleves*, слов. *Добро-с(л)ав* итн.¹²

Такви пожелни имиња има изведено и од други и.-е. основи со значење: *мил*, *ораџ*, *мирен*, *кројџок*, *ишџом* и др.: од Теба *pi-ra-ko-ro /Phil-agros/*, *pi-ro-ka-te /Philo-gathos (gathê 'радост')*; *a-me-ro /Hêmeros/*, 'питом'; *pa-ra-wo /Prawos/*, ген. од *praus* 'тих, мирен, кроток', сп. *Кројџков*, *Тихо/-мир*, *Мирко* и др.; *qi-wo /Q'iwos/*, *Bios*, слов. *Живко* и др. Колку поназад се оди во минатото, толку повеќе човек се доближува до индоевропските заеднички корења. Такви грчко-словенски паралели има и меѓу оние објавени во IV-иот том на *LGN*.

7. Покрај наследените генетски сличности во антропонимијата на одделни јазици од една иста јазична фамилија (индоевропска, семитска и други што се преплетуваат на Балканот), познато е дека се развиени и посебни специфични типови и индивидуални имиња во одделни јазици. Такви особености се забележуваат и меѓу одделни градови од една иста јазична средина уште од најстаро време (сп. горе микенското име од етникон *au-to-te-qa-jo*

¹² Поопширно за овие паралели сп. П. Хр. Илиевски, „Микенските лични имиња од основите *khari-* 'рад' и *k'lewo-*, *k'lewês* 'слав'“, *Прилози XIV*, 1, 1989, 43–63; – „Грчко-словенски паралели во антропонимијата (Имиња на *-слав*)“, *Лингвистичен збор*, 1–2, 1991, 25–30.

/Auto-Thebaios/ од Теба со *ko-no-si-jo /Knosios/* од Кнос; или кај нас: *Климе(ниј)*, *Наум* од Охрид и Охридски, *Рампо* од Прилеп, презимиња, главно, без формансите *-ев-* и *-ов-* на *-ски*, од типот на *Кафециски*, *Механциски* и др. од Малешевијата итн. Ваквите имиња, неоспорно, можат да одразуваат како локално, така и пошироко, етничко потекло на нивните носители.

Но треба да се има предвид дека мешањето на имињата е неизбежна појава поради повеќе причини. Тоа е предизвикано прво од фактот што нивните носители се живи суштества кои често се преселуваат од едно место на друго од различна јазична припадност, а со себе како свој неразделен личен белег си го носат името кое потоа може да се одомаќини и во новата средина. Такви имиња се пренесени особено многу преку колонизациите, а преселниците уште почесто преземаат имиња од затеченото население.

Во почетокот на деведесеттите години имав можност првпат да посетам наши иселеници во САД и Канада. Забележав дека и возрасните ги менувале своите имиња за да се адаптираат во тамошната средина. Така, *Георѓи* станал *Џорџ*, *Живко* – *Џими*, *Јован* – *Џон*, *Љујчо* – *Луис*, *Михаил* – *Мајкел*, *Микел*, *Спанко* – *Спенли*, *Стеван* – *Стеф*, *Христио* – *Крис* и сл. Од матичните книги на родените, во македонските храмови, можев да видам дека децата таму се крштаваат со англиски, француски, германски, италијански, шпански и др. имиња. Сè поретки се имињата: *Билјана*, *Гоце*, *Драѓица*, *Елена*, *Живка*, *Јована*, *Кристие*, *Љујчо*, *Менка* и др. Во книгите на родените од храмот „Св. Климент“ во Торонто процентот на ваквите македонски имиња во последните пет години тогаш одвај достигаше 5%, а сите други беа од западно-европските јазици, често со различна графика: *Alex*, *Elexander Francis*, *Aleksander Konstantin*, *Alexander Nikolas*, *Christiphor Anthony*, *Daniel James*, *Josef Steven*, *Michael Edward*, *Nick*, *Nicholas*, и др.¹³ Ако се има предвид фактот дека децата родени и школувани таму, со мали исклучоци, сосема слабо го знаат македонскиот, може јасно да се предвиди какви ќе бидат следните генерации.

¹³ Повеќе примери в. кај П. Хр. И., „Местото на македонскиот меѓу балканските и европските јазици“, *Прилози на МАНУ*, ОЛЛН, 16, 2, 1991, 44–45 и *ZAnt* 44, 73–94.

Со текот на времето промени на личните имиња имало и кај населението што не емигрирало, а останало во Македонија. Со приемот на христијанството старите словенски имиња започнале постепено да им отстапуваат место на христијанските од грчко и семитско потекло: *Адам, Ана, Анастас, Ангел, Димитар, Јован, Марија, Никифор* и др. Во турскиот период, почнувајќи од XV век со исламизацијата постепено навлегувале арапски и турски имиња. Така, во пописните дефтери од XV–XVI век веќе се јавуваат имиња како: *Демир*, син на *Пејко*; *Исмаил*, син на *Стојан* итн. Византиската, Српската и бугарската доминација, исто така, оставиле длабоки траги и во македонската антропониимија. Имало и принудно менување на лични имиња и презимиња, како и на топоними. Македонија често потпаѓала под политичка доминација на соседните балкански порано формирани држави со хегемонистички и посесивни аспирации што се одразиле и во наметнувањето на нивни антропонимски номенклатури, како и менување на презимињата. Во тој поглед најригорзни биле, а во Егејска Македонија сè уште се јужните соседи. По Втората светска војна, пак, под влијание на литературата, радиото, потоа и телевизиската, помладото поколение од Македонија е опфатено од силен бран на модернизација, што најде одраз и во личните имиња. Во охридското с. Пештани имам забележано преку 30 такви имиња, машки: *Анџонио, Вилсон Ињес, Роберт, Санџокан* и др.; женски: *Анастасија, Габриела, Даниела, Елза, Кармен, Клеопатра, Кристил, Лариса, Лолија, Мануела, Пејија, Ренаја, Силвана*, итн. (примери од други места в. претходната белешка).

Од вакви имиња, прифатени поради различни влијанија од другојазични средини, се разбира, не може да се определува етничка припадност и национално чувство на така именуваните лица.

Поради недостиг на повеќе изворни податоци не може со сигурност наполно да се реконструира антропониимијата и на античките Македонци¹⁴. Но едно е неоспорно. И таму имало мешани

¹⁴ Литературата за антропониимијата на античка Македонија е мошне обемна; – *Macedonian Edessa*, Meletem. 18, 1994; – *Macedonians Abroad*, Meletem. 26, 1998, и др. Сп. J. N. Kaleris, *Les anciens Macédoniens. Étude linguistique et historique I–II*, Athènes, 1976; F. Papazoglou, "Structures ethniques et sociales dans les régions centrales des Balkans à la lumière des études onomastiques"; Н. Проева, „Епихорски имиња во Горна Македонија“,

лични имиња особено откако македонската држава започнала нагло да се шири во сите правци. Во врска со тоа треба да се води сметка за одделните покраини (какви што во Македонија имало околу дваесетина), како што беше спомнато горе, зашто таму не можел да не се одрази и различниот племенски супстратен слој во имињата. Истакнато е дека уште повеќе треба да се води сметка за социјалната раслоеност на античко-македонското општество. Династијата, дворот и сателитската аристократска класа која отворено пројавувала симпатии кон грчката култура, се служела со грчкиот јазик, па слободно употребувала и чисто грчки, особено херојски лични имиња: *Agelaos*, *Alexandros*, *Leonidas*, *Meleagros*, *Menelaos*, *Neoptolemos*, *Nikandros*, *Philipos*, *Philoxenos* и др.

Со оглед на тоа што од овој слој има зачувано и најмногу писмени сведоштва, јасно е зошто толку голем е бројот на грчки лични имиња. Судејќи формално според статистичките податоци на документирани имиња на македонски познати историски личности, неоспорен е заклучокот дека имињата со грчка етимологија доминираат кај Македонците. На овој факт и Hatzopoulos (в. горе) фрла најголема тежина.

Како секогаш и секаде во народните маси имало и во античка Македонија лица што ги имитирале оние од горната класа, па и тие преземале такви имиња. Но во натписите се регистрирани не мал број, имиња што не можат да се објаснат со грчка етимологија. Нивниот број е различно прикажан од автори што се занимавале со оваа проблематика. Додека кај едни автори, сп. на пр. Панев¹⁵ кој само до IV век пред Хр. наоѓа и анализира 59 негрчки лични имиња на Македонци, Hatzopoulos нив ги сведе само на неколку што можат на прсти од една рака да се избројат.

8. А. Би биле неправични ако субјективност во научните истражувања наоѓаме само кај соседите, а не и кај наши истражувачи. Познато е како во почетокот на 90-те години, кога беше прогласена, самостојност на Република Македонија, се разгоре една кам-

Јазичијте на почвајта на Македонија, МАНУ, 1996, 83–94; A. Tatakis, *Ancient Beroea. Prosopography et Society*, Meletemata 8, Athens 1988, etc.

¹⁵ Сп. А. Т. Panev, *Makedonska antroponimija do kraja IV veka pre n.e.* : *Prilog proučavanju problema etničke pripadnosti antičkih Makedonaca*, (magist. teza), Beograd 1993, 193–243.

пања од страна на некои наши соседи против името и идентитетот на македонскиот народ и неговиот јазик. Тогаш во Солун беше одржан и еден помпезен меѓународен собир под наслов *4000 години грчка Македонија*, и беше иницирано едно издание *За големата историја на Балканиите*, што требаше да излезе под егидата на UNESCO со меѓународна редакција, но со најголем број од членовите – Грци. Кампањата продолжува и денес со несмалена жестина, обидувајќи се да го претстави македонскиот јазик како „вештачка и нова творба, создаден одвај по Втората светска војна со политички акт. Во првиот том од *Големата историја на Балканиите*, којшто излезе пред две години, Македонија и македонскиот јазик се наполно игнорирани, а сега ја цитираат божем како последен збор на науката за Балканите.

Тогаш и во некои други словенски земји се појави романтичарски занес за некаква исконска словенска и македонска писменост, култура и цивилизација¹⁶. Кај нас, поради негирањето на нашата самобитност, таа беше изразена поекстремно. Тогаш не само културни работници-аматери, туку и некои универзитетски професори започнаа да објавуваат написи во печатот, па и во посебни монографии да докажуваат дека имало македонска писменост постара не само од медитеранските силабари и египетските хиероглифи, туку и од вавилонските клинописи¹⁷.

Во средината на 90-те години во МАНУ беше одобрен научноистражувачки проект за *Словенската писменост* кој, игнорирајќи ги предизвиците наметнати од аматери за таа материја, ја проследи проблематика за развојот на писменоста, посебно словенската, од неколку аспекти. Колку успеа да го стори тоа, може да се види од објавените трудови на соработниците.

Б. Во 2003 год. беше прифатен уште еден проект на МАНУ под наслов: „По трагите на писмото и јазикот на античките Маке-

¹⁶ Cf. A. Horák, *O Slovanech úplně jinak*, Vizovice 1991; Г. С. Гриневич, *Праславянская письменность. Результаты дешифровки*. Москва, „Общественная польза“, 1993.

¹⁷ Т. Белчев, *Четири илјади години македонска цивилизација, писменост и култура, или етногенеза на македонскиот народ*, „Штрк“, Скопје 1995; – *Македонија. Четири илјади години историја, цивилизација и писменост*, „Штрк“, Скопје, 1996.

донци“ и покрај резервите и реагирањата на стручни лица за таа материја. Во 2005 год. заврши проектот и беше објавен гореспомнатиот труд (в. бел. 1). Тој е од истата категорија како цитираните публикации од почетокот на 90-ите години, со таа разлика што тие се објавени во второ- и третостепени издавачки куќи, а овој во официјален орган на Академијата. И овој труд е инспириран од идеите на Гриневич, автор анонимен за објективната наука како во неговата средина така и пошироко во светот. Трудот на Б.–Т. е со претенција на научна работа, но е напишан нестручно со многу пропусти и непрецизности од секаков вид. Далеку би нè одвело ако се впуштиме во подробности. Ќе се запреме само на неколку принципиелни прашања од методолошка природа. Авторите, неоспорно, вложиле огромен напор да го редешифрираат средниот текст на каменот од Розета, но приодот им е погрешен и резултатите се со quasi-научна вредност. Без да се води сметка за развојниот јазичен процес и историските факти, игнорирајќи ги досегашните вековни студии на античкиот македонски, без никаква реална подлога, авторите овде се обидуваат да го идентификуваат античкиот македонски со дијалекти од современиот македонски.

Тие тргнале од лична претпоставка која, за жал, почива на површно прочитани и неправилно разбрани историски факти, па во стартот се направени погрешни чекори кои ги поставија авторите во положба да чукаат на отворена врата и да го дезавуираат квалитетот на својот труд. Демотското писмо го сметаат за универзално, наменето за пишување државни документи, разни законски одредби и др., и дека тоа *било уиоџребувано не само во Еџиџиџи, џуку и во Персија*¹⁸. Ако е така, тогаш, заклучуваат: зошто тоа да не биде употребено за пишување на текстови и на

¹⁸ „Наша претпоставка е дека писмото што тие (античките Македонци) го користеле е писмото употребено во средниот текст на каменот од Розета, што денес во научните кругови е познато под терминот демотско писмо. Претпоставката добива во веродостојност, ако се земе предвид дека *демоџскоџо џисмо било во универзална уиоџреба во џоџашниоџи џисмен дел од свеџиоџи, односно се уиоџребувало и во џоџашна Персија и Еџиџиџи* (подвлекол П. Хр. И.) за пишување на државни документи, документи за имотно-правни работи, научни текстови, поезија и проза“, стр. (10), 54.

јазикот од тогашната династија на Египет, Птолемеите, кои биле Македонци. Без да водат сметка за општопознатиот историски факт каква просветна политика воделе Птолемеите во книжевниот и научниот центар во Александрија, изведуваат според нив „логичен“ заклучок, дека текстот помеѓу хиероглифскиот и грчкиот од споменикот бил на антички македонски и бараат докази во текстот да го поткрепат тоа. Всушност, работата е сосема поинаква.

Ќе спомнеме неколку методолошки и принципиелни погрешни ставови: *а.* статичко гледање на жива јазична материја; *б.* несоодветно просторно и временско лоцирање на историски настани; *в.* неаргументирано отфрлање на научно потврдени и општо прифатени факти ако не се вклопуваат во концептот на авторите и др.

Демоиќско писмо, кое е сегмент од историскиот развој на египетскиот јазик и писмо, овде се третира статички. На јазикот се гледа како на математички величини со константна вредност и на физички појави (на пр. земјина тежа и сл.), кои се секогаш и секаде исти. Јазикот е, меѓутоа, жив организам во непрекидна динамика и развој. Писмото и стандардниот правопис, кои се конзервативни, имаат за цел да го подзапрат развојот и да го задржат јазикот колку е можно подолго во иста положба. Но говорниот јазик продолжува да се развива. По извесен подолг период на време писмото и правописот се принудени да му се доближуваат на говорниот јазик, зашто говорителите веќе не го разбираат архаичниот писмен јазик. Тоа јасно се гледа особено кај јазици со долга писмена традиција. Египетскиот во тој поглед служи како класичен пример. По периоди од околу 1000–1200 години се упростувало писмото според новата состојба во фонетиката, морфологијата и лексиката на јазикот. Најстарата фаза на египетскиот е позната од текстови пишувани со архаично *хиероглифско писмо* почнувајќи од околу 3100 год. пред Хр. Средноегипетскиот јазик од вториот милениум и почетокот на првиот милениум е познат од текстови напишани со упростено, т.н. *хиераиќско* писмо, но сè уште блиско до хиероглифското. Третата, последната фаза на египетскиот, покрај повремената употреба и на првите две писма во специфични случаи, е запишана со *демоиќско* (=народно) писмо, брзопис за секојдневни потреби, потоа и за официјални документи и литературни дела. Тоа е сосема доближено до говорниот јазик, како кај нас во дамаскинарската книжнина со многу варијанти не

само дијалектни, во зависност од тоа каде се пишувани, туку и авторски, поради ослабената контрола на еден книжевен центар.

Јазични промени се забележуваат не само меѓу овие милениумски долги периоди, туку и во самите нив. Во демотското писмо и јазик се познати три помали временски периоди: *а.* најстариот, познат во почетокот како *саијски* (по династијата) и *персиски*, *б.* средниот период на *Птоломејски* и *в.* третиот *римски*.

Демотското писмо било воведено во средината на VII век пред Хр. од фараонот Псаметих (660 год.), основач на 26-тата, последната самостојна египетска династија. Во 525 год., персискиот цар Камбиз го освои Египет и персиската доминација траела до Александар Македонски, кој во 333 год. ја победи Персија и го покори Египет. Птоломејскиот период официјално започнува од 304 год. и трае до 30-тата пред Хр., кога Египет стана римска провинција. Последните текстови со демотско писмо, досега познати, се документирани од средината на V век од н.е. и потоа, една варијанта од демотскиот египетски се развива како *којски јазик*.

Авторите на трудот *По истражување на писмото и јазикот на античкиот Македонци*, не го разбрале називот за најстариот потпериод од демотското писмо. Во Персија тогаш бил во употреба *клинописот*, дешифриран во 1835 (1851) од Н. С. Rawlinson, дипломат и одличен ориентолог, со помош на трилингвалниот натпис на цар Дариј Велики. Персискиот текст бил напишан не со египетско демотско писмо, а со клинопис. Начинот на дешифрирањето е идентичен со оној на каменот од Розета, клучот за чие читање го откри еден славен египтолог – Шамполион, главно преку споредби на лични имиња.

Податоците за трите потпериоди на демотското писмо авторите ги имаат прочитано во уводот на 1-та лекција од третото издание на *Grammar of Demotic* на Janet H. Johnson, Chicago 2000, којшто кружи на интернет, заедно со уводот на *Demotic Dictionary of the Oriental Institute of the Univ. of Chicago*¹⁹. Има и прирачници за палеографија на демотското писмо каде што е проследен развојот на знаците поч-

¹⁹ Тој е всушност *Supplement* кон *Demotisches Glossar* од W. Erichsen (1954) поради големиот број нови натписи со демотско писмо откриени во египетскиот песок по 1954 година.

нувајќи од хиероглифското преку хиератското писмо, но такви не се одбележани во скудниот список на користена литература²⁰.

Едно прашање спонтано се наметнува: За кого бил наменет средниот текст на каменот од Розета? – Одговорот се содржи во називот на писмото: *демојски* = народен. Нема место за сомнение кој народ живеел во Египет. Од почит кон традицијата на овој важен споменик првиот текст е напишан со старото свештено – хиероглифско писмо и на архаичен јазик. Меѓутоа, тој архаичен јазик бил веќе неразбирлив за народот и, сосема природно текстот се повторува, како и во многу други билингвални и трилингвални натписи на јазикот што го разбира народот, а тоа бил египетскиот од последната фаза на неговиот развој, како што спомнавме.

Познато е дека окупаторите во новоосвоените земји секогаш се во малцинство. За да опстанат тие се принудени да го усвојат јазикот на покореното население. Таков бил случајот со Франките кога ја покориле Трансалпинска Галија. Тие им го наметнале своето етничко име, но го усвоиле латинизираниот келтски, потоа наречен франкски. Таков е случајот и со Бугарите на Балканскиот Полуостров. Го наметнале етничкото име Бугари на многубројни племиња од широка територија, но го прифатиле за официјален јазикот на најбројното словенско население. Не можел да биде поинаков случајот со античките Македонци што го зазеле Египет.

Општопознато е дека политиката на Александар Македонски била мошне толерантна кон покорените народи. Тој ги почитувал нивните традиции и обичаи, но се обидува да ги обедини сите покорени народи врз база на старогрчката култура, кон која имал особен пиетет. За таа цел го реформирал (обединил) расцепканиот по дијалекти грчки јазик. Негова идеја била да се стандардизира еден заеднички наддијалектен грчки јазик, познат под името *којнѐ*. На тој јазик во новата престолница *Александрија*, што ја изградил во Египет, е напишана огромна литература од сите родови на науката и философијата.

Во таква атмосфера тој е и воспитан. Нему му бил учител најучениот грчки философ Аристотел. А и пред тоа на македон-

²⁰ Списокот се состои од само 7 наслови, повеќето од кои немаат тесна врска со предметот на трудот.

скиот двор престојувале голем број Грци-инструктори по разни дисциплини: учители, лекари, драмски поети и др. Во македонските театри се давале претстави на грчки драми во оригинал. Еврипид и умрел во Македонија.²¹ Александар, чиј идеал бил Ахил, на војна тргнувал и со *Илијада* в раце. Со себе водел цела чета научни истражувачи од сите научни дисциплини. Таква насока ѝ задале Птолемиите и со школата во Александрија. Огромната империја на Александар Велики се распаднала набргу по неговата смрт, а духовната и културната институција – „хеленизмот“ траел цел милениум.

Тоа е овозможено со политиката што доследно ја продолжиле и неговите наследници, Птолемиите во Египет. За нивна управа биле преведени од еврејски на хеленистички грчки светите јудејски книги, Стариот Завет, познат како *Septuaginta*, според бројот на седумдесетте преведувачи. Александрија станала меѓународен културен центар. Таму доаѓале интелектуалци од разни азијски, афрички и европски земји да учат кај познати александриски учители и да ја користат богатата Александриска библиотека. Во

²¹ Никој не се сомнева дека имало писмени антички Македонци. Човек може да се описмени и на туѓ јазик и со туѓо писмо како западно-европските народи во средниот век со латинскиот. Познат факт е дека грчкиот алфабет имал долга традиција од околу 600 години во Медитеранот и на Балканот пред пишувањето на Каменот од Розета. Скелетот на грч. алфабет, навистина, бил позајмен од феничанското писмо, но дополнет со вокали, тој бил значително подобрен за пишување, речиси, на секој глас и од негрчки јазици. Затоа тој бил радо дочекан и прифатен и од други народи. Прво Етрурците уште во VIII век пред Хр. го позајмиле грчкото писмо од евојските колонисти во Суме и Pithecussae, во Јужна Италија и им го предале на Римјаните. Со ширењето, пак, на Римската империја тоа писмо им било пренесено на сите западно- и средноевропски народи. Римските интелектуалци, образовани во хеленистичките културни центри (Атина, Смирна, Ефес, Александрија) биле убедени дека философски и научни текстови не можеле да се пишуваат на друг јазик освен на грчки. Во својата преписка со домашните Цицерон употребувал латински говорен јазик, а во философските и беседничките текстови пишувал на еден висок стил според обрасците на грчкиот и со голем број грчки термини и фрази. Одвај пред крајот на животот кај него настанал пресврт и тврдел дека и на латински можат да се пишуваат философски и научни текстови. Познато е дека грчкиот јазик и алфабет имале уште поголем углед кај античките Македонци.

Александриската школа се зародиле многубројни научни дисциплини на грчки, што се гледа и од современата научна и стручна терминологија. Сè до Ренесансата научните сознанија од Александриската школа се сметале за врвни достигнуања во цела Европа. Тоа се општопознати историски факти пред кои човек не смее да затвора очи.

Има еден принцип во научните истражувања кој важел и важи од секогаш и секаде: *Testis unus, testis nullus*. За да го признаат како веродостоен еден историски факт, уште старите историчари (на пр. Тукидид) барале да биде потврден барем со две-три сведоштва. Античкиот македонски не е сосема непознат јазик. Од современици на античките Македонци останале запишани стотина (104) зборови (глоси) и неколку стотини лични имиња на антички Македонци.

Од анализата на македонските глоси со соодветни грчки паралели може лесно да се диференцира македонската од грчката фонетика: Во вокализмот се забележува промена на и.-е. вокал *o* кој во грчкиот добро се чува, во ант. мак. преминува во *a*, на пр. *darylos* 'дрво, копје', грч. *dory*; ант. мак. *abeis*, грч. *opheis* 'змии'; ант. мак. *abroutes*, грч. *ophrys*; слов. *brQvq* 'веѓа'.

Исто така, и.-е. дифтонг *ai* во грч. е зачуван без промени, а во ант. мак. преминал во монофтонг *a*, сп. **aidh-* грч. *aithêr* 'воздух, етар': ант. мак. *adê*; грч. *aithalos* : ант. мак. *adalos* 'саѓи'.

Во консонантизмот има уште поголеми разлики. Крајното *r* во грч. е стабилно, сп. *aithêr*, а во мак. отпаѓа, *adê*. Сигмата во почетна и интервокална позиција во грч. се губи, а во мак. се пази, сп. *sarissa* 'долго (макед.) копје', во меѓувокалска положба озвучена, сп. *izela* 'добра среќа'. Разликата во третманот на звучните и.-е. аспирати: *bh*, *dh*, *gh* е особено показателна. Во грч. тие консонанти се предаваат доследно со безвучни аспирати *ph*, *th*, *kh*, а во ант. мак. – со звучни, неаспирирани оклузивни *b*, *d*, *g*, сп. *thanatos* 'смрт', мак. *danos* и др. Тоа се без сомнение специфики на посебен јазик, не на нечиј дијалект.

Во „новодешифрираниот античко-македонски текст од средниот појас на каменот од Розета“, меѓутоа, не се среќава ни една од тие типични за античкиот македонски и документирани фонетски особености.

9. Горе (тт. 2–7) видовме дека поради различни причини можело да дојде до промени во именскиот систем на еден јазик како денес така и во минатото. Но штом ќе му се даде било какво име на некој човек, тоа останува како негов постојан и неразделен индивидуален белег. Кога писари од една јазична и етничка средина запишувале имиња на лица од друга припадност, неспорно можело да дојде до извесни промени со фонетски адаптации на имињата, но во никој случај тие промени не се до степен на неприепнатливост, освен кај прекарите и нарочно избраните псевдоними, зашто се оневозможува идентификацијата на лицето. Поради таа специфичност, имињата имаат многустрuko значење. Кон она што беше горе речено за нив, овде ќе додадеме дека за античкиот македонски тие се од уште поголема важност.

Спомнавме колку голема улога играле личните имиња при дешифрирањето на непознати писма и јазици²². Поради големиот број на лични имиња на антички Македонци тие претставуваат и најдолг текст што може да фрли светлина како на јазикот така и на нивната историја. Не случајно М. Хатџопулос се обидува да напише „Историја од имињата во Македонија“ (в. горе т. 2). Методологијата што ја примени при анализата на имињата според нивната хронолошка, топографска и социјална распространетост, како што одбележивме (т. 4), е правилна. Меѓутоа тој не е слободен од предубедувањето дека античките Македонци биле Грци, следствено и нивните лични имиња биле грчки. Тој, како и други негови истомисленици, смета дека истражувачи што се сомневаат во грчката припадност на античките Македонци, биле „слабо информирани или злонамерни“. И други, што не се слободни од

²² Ќе спомнам еден пример и од поново време. М. Вентрис долго време во почетокот сметал дека линеарните Бе плочки биле пишувани на етрурски јазик. Кога на 1 јуни 1952 год. сепак решил да прочита нешто на грчки од нив со фонетските вредности на знаците што ги откри, видел дека лесно се добиваат познати грчки зборови, само во архаична форма. Но кога го прочитал зборот *e-te-wo-ke-re-we-i-jo* и го идентифицирал без тешкотии со патронимикот *Eteokleios*, веќе не останало место за сомнение дали е на прав пат или не. Од преку двесте билиони различни пермутации, колку што дозволува ова осмосложно име, старогрчкото и хомерско *Etewokleweios* е единствена неспорна идентификација.

своите предубедувања, на сличен начин ги обвинуваат оние што мислат поинаку од нив, дека „биле во заблуда“.

Всушност, и од антропонимијата на античките Македонци не може да се изведе заклучок дека тие биле Грци и нивниот јазик – грчки. Забележително е дека паралелно со грчки лични имиња на македонска територија се среќаваат во не мал број и такви што не можат да се објаснат со средства од грчкиот, на пр. *Adaios*, *Arrabaios*, *Byrginos*, *Gauanas*, *Gygaia* и др. преку 50. Тој број може знатно да се зголеми ако се има предвид фактот дека писарите приспособувале туѓи имиња чие значење не можеле да го вклопат во рамките на грчкиот јазик. Таа практика е потврдена со многубројни примери од микенско, класично и византиско време²³.

Меѓу имињата што не можат да се објаснат со грчка етимологија, неспорно има и такви што им припаѓале на јазиците од другите соседни среднобалкански племиња (сп. Ф. Папазоглу, *Balkanica* 8, 1977, 74–80): тракиски (*Bitys*, *Doulas*, *Kotys*); пајонски (*Lykeia*, *Dropion*, *Patraos*); бригиски (*Gyges*, *Gouras*, *Didas*, *Semele*) и др. Но има и еден број такви имиња што содржат елементи типични за фонетиката на античкиот македонски, како спомнатите со рефлекс на звучен неаспириран оклузив наместо со безвучна аспирирана во грчкиот, од типот на *Berenikê* : *Pherenikê*, *Stadmeias* : *Stathmeias*. Освен нив има и еден поголем број на имиња како *Byrginos*, *Gauanas*, *Dabreas*, *Epokillos*, *Sabbataras* и др. кои не можат да се објаснат со средства ни на грчкиот ни на тракискиот, илирскиот и др. Тие се неспорно автентични македонски и се извонредно важни показатели за припадноста на античкиот македонски.

Во интерпретацијата на личните имиња, а особено на теонимите од Б.–Т., меѓутоа, е извршено недозволено насилство. Личните имиња на фараонската македонска династија се разбиени, а теонимите без никакво соодветство со познати од други извори. На крајот, зборувајќи за египетските врвни божества *Озирис* и *Изида* (стр. 48 и 88) самите признаваат дека

²³ Сп. П. Хр. Илиевски, *Балканолошки лингвистички сџури*, 1988, 73, 375; сп. и *ZAnt*, 44, 1994, 88–89. За имиња што биле во мода кај античките Македонци, в. О. Masson, "Quand le nom *Ptolemaios* etait à la mode", *ZPE* 1993 (текстот го користев во ракопис што ми го испрати авторот).

нивните „истражувања дијаметрално се разликуваат во овој дел од ставовите на современата наука“. Признаваат дека „според денес општоприфатениот став кај истражувачите на хиероглифското писмо, имињата на боговите на античко-египетски се запишани како што се среќаваат во античко-грчкиот текст, одн. како Озирис и Изис“.

Прави се кога забележуваат дека кај различни народи имало божества под различно име, а со исти функции во природните религии. Но случајот со Озирис и Изиде е поинаков. Во таа форма тие се запишани од голем број патеписци (сп. Pape-Benseler, *Wörterbuch der griechischen Eigennamen*, svv.).

Во заклучокот, стр. 90, уште покатегорички тврдат: „Преголемото уважение на сознанијата од читањето на античко-грчкиот текст, особено озвучувањето на сопствените имиња на владетелите и боговите, води кон заблуди кои оневозможуваат да се дојде до правилни сознанија“ (подвлекол П. Хр. И.). Ке повторам дека благодарение на такви билингвални текстови со грчко писмо и на грчки јазик се дешифрирани повеќе непознати писма и јазици, со што се проширени научните видици и преисториски периоди се трансформирани во историски. За да се оспори таков факт потребни се посилни аргументи а не субјективна претпоставка.

За успешна научна работа не е доволен само ентузијазам, а пред сè добро познавање на материјата. Имало и други случаи кога врвни специјалисти во една област се обидувале да решат тајни и од друга, но не успеале да дадат позитивни резултати ако не ја проучиле и новата материја како онаа од првата нивна специјалност. Во нашиов случај се работи за мошне сложена материја што навлегува во три различни области: египтологија, антички македонски, којшто е поврзан со фригискиот и други палеобалкански јазици и современите јужномакедонски говори. Во сите овие области се работело со векови врз изворно документирани факти (најдолго во египтологијата; античкиот македонски исто така се проучува околу 200 години, а и современите македонски јужни дијалекти се предмет на специјални проучувања преку 100 години). Но сето тоа овде е игнорирано и по обратен пат се тргнало да се бараат „траги од писмото и јазикот на античките Македонци“.

Очигледно е дека во случајов се јасно издиференцирани два антипода. Спонтано се наметнува прашањето од каде доаѓа таа дијаметрална разлика во сфаќањата на нашите автори, конфронтирани со сознанија што се потврдени и општоприфатени во науката. Одговорот е краток: од различниот приод во толкувањето на антички споменици. Вистинската наука тргнува од сигурни и автентични извори, податоците извлечени од нив високостручно ги анализира и потоа изведува заклучоци, а не од субјективни претпоставки засновани врз погрешно разбрани реалии и историски факти. Познато е дека дешифраторите на непознати писма и јазици, покрај исклучителната детективска дарба, имале и мошне широка теоретска подготовка, каква кај нашите автори недостига. Нивниот труд е, како што спомнавме горе, од истата категорија како публикациите и на гореспомнатите автори со романтичарски занес од почетокот на 90-ите години. Нив Бл. Конески (*Прилози*, МАНУ, ОЛЛН X, 2, 1985, 5–9), ги опишува на следниов начин: „Бидејќи младата културна средина постојано ја потсетуваат на нејзината инфериорност, како реакција се оди во претерувања, со кои таа сака дури да ги прикаже своите вредности над културните центри“. Сметам дека единствен излез од оваа контроверзна положба е отрезнување од романтичната еуфорија за некаков примат и за претенција на чиста раса. Предуслов за тоа е строг научен приод со висока стручност без никакви предрасуди и целосно, објективно запознавање на вистината, зашто парцијалната „вистина“ води во заблуда и конфликти.

Petar Hr. ILIEVSKI

**TWO OPPOSITE APPROACHES TOWARDS INTERPRETING
ANCIENT TEXTS WITH ANTHROPONYMIC CONTENTS**

**(WITH SPECIAL REGARD TO THE ANCIENT
MACEDONIAN ANTHROPONYMY)**

(A short version)

Contents: 1. Motive for choice of the theme. – 2. Personal names – source of different kind of information. – 3. *LGPN IV*, corpus of personal names of Macedonia, Thrace, Northern regions of the Black Sea, excerpted from ancient written sources with Greek (and Latin) alphabetic script. – 4. Reasons for differences in the interpretation of the ancient Macedonian

personal names. – 5. Analogy with the interpretation of the Slavonic toponyms in Greece. – 6. Older situation of the Balkan onomastics, reflected in the *Corpus of the Mycenaean inscriptions from Thebes* with Linear B script. – 7. Reflection of the ethnic pertaining, or cultural influence in the personal names? – 8. A critical attitude to the interpretation of the ancient texts with anthroponymic and other contents. – 9. Perspectives.

1. Recently in Skopje a controversy aroused by startling news that the middle text of the Rosetta Stone, in Demotic script, had been written not in Egyptian vernacular, but "in the official script and language of Egyptian masters of the Ptolemaic dynasty, i.e. in ancient Macedonian". Two authors, good experts in mathematical and technical sciences, acad. T. Bosevski and prof. A. Tentov, as amateurs in linguistics started enthusiastically to solve, like with magic wand, all the problems about the origin, structure and continuity of the ancient Macedonian language and script. They infer that they have deciphered the Demotic script of the Rosetta Stone, according to them a kind of a syllabary with some signs for single consonants, and that they had succeeded to read over 160 words, some of which contain the same meaning as corresponding ones in the contemporary south Macedonian dialects. Ignoring elementary principles of the continuous development in the languages, like in all the living beings, they try to discover even the same grammatical and *morpho-syntactic peculiarities of analytic type* of these two different languages, distant over 2000 years, e.g.: the same way of comparison of the adjectives, the superlative in *naj-*; the nom. pl. masc. of the nominal inflection in *-i*; the frequent use of the preposition *-na*, etc.

The fact that this "discovery" of the first original text of the ancient Macedonian is the result of a project worked in the Centre for Strategic Investigations at the Macedonian Academy of Sciences and Arts (MANU), published in *Contributions of the Section of Mathematical and Technological Sciences*, MANU (26, 2, 2005, 3–50, issued in May 2006) and promoted pompously by the authors themselves in the Academy of Sciences, evoked surprise among the intellectuals dealing with these problems. In the printed and audio-visual media it was widely presented by the self-satisfied authors as an extraordinary scientific success, which excited some listeners and readers. Two vehement critics in daily and weekly journals (*NIN*, Belgrade, 76, 24.08, 06; *Dnevnik*, Skopje, 16th Sept. 2006), however, confused the people, and I was quite often asked by some colleagues and journalists of different media to express my own opinion on this subject matter.

As this sensational "discovery" is not isolated in interpreting written monuments from the ancient history of our country, I realized that it has to be reviewed on a larger platform in comparison with other ones, some of which, guided by patriotic, possessive or hegemonic tendencies, also interpret the data in the same or similar way.

First, it is to be compared with another project of MANU about *Epigraphic sources for the ancient history of our country*, on which a team of experienced epigraphic investigators have worked for already 25 years.

2. As the personal names occur very frequently on the inscriptions, and play an extraordinary important role in deciphering unknown scripts and languages, a special attention is paid to them, because their interpretation is also not always free from subjectivity.

In the series of the enormous *Lexicon of Greek Personal Names*, edited by the British Academy, the long expected volume IV appeared with a large international collaboration of a great number of archaeologists, classical philologists and historians at the Clarendon Press in Oxford last year. From the editions of the more ancient (Mycenaean) period, a corpus of clay tablets, written in the syllabic Linear B script, published in 2003, also contains personal names in extent of about 70% of the whole text.

It is well known that personal names represent a rich source of different pieces of information, because specific features of the human life are reflected in them. In 2000 a study under the title "History From the Names in Macedonia" by Miltiades Hatzopoulos²⁴, responsible for collecting personal names from Low Macedonia. As a member of the Editorial Board of the *LGPN*, volume IV, and representative of a country that participated in editorial expenses of this volume, he was able to use materials before they were published. With his study he had the aim to write the first chapters of the ancient Macedonians' history on the basis of personal names.

3. The mentioned *LGPN* is not a simple registration of personal names, but it also contains prosopographic data for the individuals – the bearers of the names: where and when they had lived, what was their status, profession, etc, with references for the sources and literature. Personal

²⁴ *Greek Personal Names, Their Value as Evidence*, edited by S. Hornblower & E. Matthews, Proceedings of the British Academy – 104, Oxford 2000, 99–117.

names, classified chronologically according to the places where they were found, reflect to some extent the picture of the region with its ethnic and dialectal peculiarities, beginning from the 8th century B.C. to the end of 6th century A.D.

In the vol. IV of the *Lexicon* anthroponymic material is included from different sources (epigraphic, papyrological, numismatic, etc.) in Greek, some in Latin, found on a large territory from Olympus in south, Scardus range in west, stretching to the east, and spreading over Macedonia, Thrace, the Bosphorus, then to the north over the Black Sea Coast to Chersonesos. This volume comprises also a large number of personal names extracted from the inscriptions found in the Republic of Macedonia. Their investigation, as well as palaeographic and linguistic analysis is supported by MANU in the frames of the mentioned project of SANU, MANU and the Berlin-Brandenburgische Akademie der Wissenschaften, the results of which were published in transcription with commentaries in Latin, and photographs in the edition of *Inscriptiones Graecae*, vol. X, Pars II Berolini MIM, *Inscriptiones Macedoniae Septentrionalis* (Inscriptiones Lyncestidis, Heracleae, Pelagoniae, Derriopi, Lychnidi).

The vol. IV, comprising personal names from non-Greek regions, is composed on the same principles like the previous ones. However, the editors complain that they had difficulties in defining the boundaries of Macedonia, which takes the first place in the volume. The ethnic classification of the individuals causes even more problems.

4. At first sight the mixed composition of the names is evident in the whole *Lexicon*. and especially in this volume. In the Introduction the editors discuss the question of non-Greek personal names. They noted that in Thrace some Thracian names are registered, e.g. *Dizakenthos*, *Dizazelmis*, *Eptakenthos*, *Moukaporis*, *Moukatralis*, *Moukazenis*, etc.), and in the northern regions of the Black Sea that some names are derived from Iranian stems. As for the non-Greek names in Macedonia they confess that they "are not the first to face this problem, which on a lesser scale also arises with regard to Macedonians". They quote A. B. Tatakis, who places all the Macedonians attested in Egypt with the regional appellations, datable after 150 B.C., and that the number of 'apocryphal' Macedonians in Egypt is much fewer than that of Thracians (A. B. Tatakis, *Macedonians Abroad*, and *LGPN*, IV, p. IX, n. 17). A similar conclusion for the Macedonian personal names in Macedonia is suggested by M. Hatzopoulos, who would like to write the initial chapters of the history of the Macedonians. According to

him they were a Greek tribe, related to the north-western ones, in which there were mixed elements from the IE tribe of the European Brygoi, disappeared from the historical scene after the 5th century B.C.

His methodology applied in the investigation of the names from the aspect of their chronological, topographical and social extension is correct. He also correctly emphasizes that at their analysis the ethnic belonging of the individuals of the names is to be differentiated from the cultural influence. However, he could not have different opinion than that of the national ideology of his country, according to which ancient Macedonians must be Greeks, and to suggest it as a scholarly truth.

However, it is to be noticed that the phonetics of the survived ancient Macedonian glosses points out that the linguistic substratum of the ancient Macedonian was non Greek, but related to Phrigan. Supreme intellectuals among the classical Greeks, e.g. Demosthenes, Plutarchus, and many others regarded ancient Macedonians as "barbaroi", i.e. that they had spoken another, foreign language, not understandable to Greeks, and they considered the Macedonian political domination of the Greek states as that of "allophyloi".

In two tables M. Hatzopoulos classified by 45 Macedonian names from the 5th and 4th century B.C., and in the third – 119 names from the 3rd century. Among the names especially popular in Macedonia derived from the stems with a clear Greek etymology, e.g. (*Alexandros, Arkhelaos, Makhatas, Neoptolemos*), in the first list he found 20 names (*Adimos, Arrabaios*, etc.) which cannot easily be identified, but with a detailed analysis more of them can be explained as Greek, and only three (*Arrabaios, Derdas* and *Dirbeas*) remain obscure. In the second list he also found 12 names unclear, but he diminished their number to three (*Assa[.]mikos, Dabreas, Sibras*); and in the third list from seven names "which at first sight look non-Greek, for five of them (*Balakros, Bettalos, Botrikhos, Meidon, Teutios*) he thinks that they are certainly Greek. Such an attitude to minimize arguments that contradict their opinion, spontaneously remind of another analogy with the interpretation of the Slavonic place names in Greece.

5. When M. Vasmer's book *Die Slaven in Griechenland* appeared in 1941, Greek philologists²⁵ began to deny that in Greece there were so many

²⁵ Cf. D. Zakynthios, "Oi Slavoi en Elladi kai ai slavikai toponymiai", *NEstia*, 35, 1944, 538s.; – *Oi Slavoi en Elladi*, Athenai, 1945, 86; A. Chatzis, *Athina* 56, 1952, 69–84, etc.

Slavonic place names, and to derive through violence Greek etymologies of some clearly Slavonic names. In the cases where Slavonic stems and wordformation are so evident, they used to admit a minimal number of Slavonic names with explanation that "some names were indeed created by Slavs, but they display poor imagination, low intellectual level, and absence of creative force, because they were formed nearly always according to natural peculiarities: the kind of the terrain, water, fauna and flora". And, (in order to improve them), they began to change officially even microtoponyms, and to provoke exodus of the Slavonic population from Greece.

In the article, published in *Onomatoloski prilozi (Onomastic Contributions)*, vol. 1, SANU, Belgrade, 1976, 9–25, we answered that since the oldest times until present days in Greek toponymy the same patterns have been used, only with different lexical means. The principles for naming the places are universal. They are named according to the terrain peculiarities for orientation in space: hill, river, lake, etc., and with prepositions they are defined more precisely.

6. There are also similar parallels in the choice and formation of Greek and Slavonic personal names along with numerous specific features not only between these two languages, but also among the different regional names of one and the same language. It can be followed since remote times (from Mycenaean and classical Greek) up to the present days.

Recently a *Corpus* of the Linear B tablets was published with the newest fund of the Thebes (Cadmean) inscriptions²⁶. The Thebes tablets, like those of the other Mycenaean centres (Knossos, Pylos, Mycenae) contain predominantly (ca. 70%) personal names. Written with a syllabic script they allow various reading and different identification, because they do not have other textual control like appellatives. The interpretation of personal names from all the Mycenaean centres encounters great difficulties, but none of them has provoked so much controversy as the names, and especially theonyms, from Thebes.

The mixed character of the names in this *Corpus* is evident at first sight. A great number of them cannot be explained with Greek etymologies. Very likely they are not Greek names. On the other hand, those that can be identified more easily, contain the same or similar features with names from

²⁶ V. L. Aravantinos – L. Godart – A. Sacconi, *Corpus des documents d'archives en linéaire B de Thèbes (1–433)*, *Thèbes fouilles de la Cadmée III*, Pisa - Roma, 2002, сп. П. Хр. Илиевски, *ЖА*, 52, 2002, 244–246.

other sites, e.g. *Ku-ru-me-no* /*Klumenos*/ 'Slavko, Slav~o' (TH, KN, PY), from the stem *k'lew-*, *klu-* 'slav', with numerous parallels in the IE languages, cf., *Eu-klês* < *Wesu-k'lewes*, *Skt. Vasu-{-ravah}*, *Illyr. Ves-kleves*, *Slav. Dobro-s(l)av*²⁷, etc., along with some local peculiarities. Such a typical name from Thebes is *Te-qa-jo* /*Thebaios*/, and *Au-to-te-qa-jo* /*Autothebaios*/ 'The true Thebaios', like *Ko-no-si-jo* /*Knossios*/, ethnic from *Ko-no-so* /*Knossos*/ only in the Knossos tablets, or in Macedonian *Clement* and *Naum* in Ohrid and its surroundings, *Rampo*, *Borka* in Prilep, etc.

7. The mixture of the names is an inevitable phenomenon. It depends on different reasons. Firstly it is caused by the fact that the individuals are living beings who often migrate from one place to another one with a different language. Some of our emigrants to USA, Canada, Australia, etc., have intentionally changed their names, e.g. *Georgi* > *George* (*Ѓорѓу*), *Живко* > *Jimi* (*Ѓими*), *Jovan* > *Jon*, *Љуичо* > *Luis*, *Mihail* > *Majkel*, *Mikel*, *Stanko* - *Stenli*, *Stevan* - *Stef*, *Hristo* - *Kris*, etc. in order to be adapted to the new community. In Macedonia, which quite often underwent foreign domination, there were compulsory changes both of place-names and personal names. Cultural influences is also a strong factor for changing inherited nomenclature. After the Second World War the young generation has been comprised by a wave of modernization. It is significant that in eighties in a medium-size village of Peshtani (near Ohrid) I have noted over 30 modern names, e.g. masc.: *Antonio*, *Vilson*, *Ignes*, *Robert*, *Sandokan*, etc.; fem.: *Anastazija*, *Gabriela*, *Daniela*, *Elza*, *Karmen*, *Kleopatra*, *Kristl*, *Larisa*, *Lolita*, *Manuela*, *Pepita*, *Renata*, *Silvana*, etc. These names, obviously, cannot serve as argument for defining their ethnic belonging.

As for the ancient Macedonian names, which are also not homogenous, several points are to be taken into consideration: first, the fact that about twenty different Balkan regions (Almopia, Bisaltia, Chalkidike, etc.) were included in the great Macedonian state after 5th century B.C. In every one of them the tribal substrate left traces in the language and nomenclature. The social and cultural stratification is also important factor for mixing personal names. It is a fact that the number of Greek personal names among

²⁷ More about these parallels sf. П. Хр. Илиевски, „Микенските лични имиња од основите *khari-* 'рад' и *k'lewo-*, *k'lewês* 'слав'“, *Прилози (Contributions)* MANU, OLLN XIV, 1, 1989, 43–63; – „Грчко-словенски паралели во антропонимијата (Имиња на -слав)“, *Литературен збор*, 1–2, 1991, 25–30.

the ancient Macedonians is quite high, but they need explanation on a wider plan. The Macedonian dynasty, the palace and satellite aristocracy, sympathizing the Greek culture, along with their native Macedonian used the Greek language and heroic names, like the Slovenians and Croats used German ones in the 19th century.

As usually only from this social state documents written in Greek are kept, it is clear why the number of the Greek personal names is so high. M. Hatzopoulos insists especially on this fact. But in the inscriptions from Macedonia the number of non-Greek names is not so small. The difference is in their interpretation. While some investigators discover several tens of non-Greek names which cannot be explained with Greek etymologies, e.g. A. Panev²⁸ found about 60 to the end of IV century, Hatzopoulos discovered only a few that can be numbered on the fingers of one hand.

8. However, we would not be fair if we found subjectivity in the scientific research only at our neighbours, but not at our own scholars. It is known that in the beginning of the nineties, when the independent Republic of Macedonia was proclaimed, a campaign aroused by some of our neighbours against the name and identity of the contemporary Macedonian people and its language. Then in Thessaloniki a pompous international congress under the title *4000 Years of Greek Macedonia* was held, and an edition *For the Great History of the Balkans* was initiated to appear under the aegis of UNESCO with an international redaction, the majority of whose members were Greeks. The campaign continues and now with the same vehemence, trying to present the contemporary Macedonian language as an artificial and recent creation after the Second World War. In the first volume of this *History*, issued two years ago, the Republic of Macedonia and its language are completely ignored, and now it is quoted as the last word of science for the Balkans.

Then in some other Slavonic countries a romantic movement appeared for a primeval Slavonic and Macedonian literacy, culture and civilization²⁹. Then, not only cultural workers-amateurs, but also some

²⁸ A. T. Panev, *Makedonska antroponimija do kraja IV veka pre n.e.: Priulog prou~avanju problema etni~ke pripadnosti anti~kih Makedonaca*, (magist. teza), Beograd 1993, 193–243.

²⁹ Cf. A. Horák, *O Slovanech úplne jinak*, Vizovice 1991; Г. С. Гриневич, *Праславянская письменность. Результаты дешифровки*. Москва, „Общественная польза“, 1993.

university professors began to publish articles and monographs arguing that there was Macedonian literacy older than the Mediterranean syllabaries and Egyptian hieroglyphs³⁰.

The mentioned work with the results of T.B. - A.T.'s project *Tracing the Script and the language of the ancient Macedonians* is, in fact, from the same category as the publications from the beginning of nineties, with the only difference that the latter were published in second-rate editorial houses, and this one in an official edition of the Academy. Albeit inspired by Grinevich' ideas, T.B. - A.T.'s. work is with pretentious to being considered as a scholarly study. They have done great efforts to re-decipher the middle text of the Rosetta Stone, but their approach was wrong, and the results are of a quasi scientific value. Without taking into consideration the development of the languages and historical reality, ignoring centuries long studies of the ancient Macedonian, the authors try to identify it with south dialects of the contemporary Macedonian language.

They started from a personal supposition which unfortunately depends on a superficially read and erroneously understood some historical realia and the wrong steps done in the start, brought the authors in a state to knock on an open door. They consider the *Demotic Script* being universal, assigned for writing state documents, and that it was used not only in Egypt, but in Persia too (p. 10). If it is so, then, they might had concluded, why it would not to be used for writing texts in the language of the ruling dynasty in Egypt, who were Macedonians. Without paying attention to the notorious fact of which kind the educational policy by the Ptolemaic dynasty was carried out in literary and scientific centre of Alexandria, they deduced that the middle text of the Rosetta Stone was written in ancient Macedonian, and began to search for proofs to support their own opinion. In fact the things are quite different.

There are several wrong starting positions: **a.** a static view to the living language essence; **b.** not corresponding spacious and temporal allocation of historical events; **c.** rejecting scientifically proved facts without any argument, only because they do not coincide with their conception, etc.

³⁰ Т. Белчев, *Четири илјади години македонска цивилизација, писменост и култура, или етногенеза на македонскиот народ*, „Штрк“, Скопје 1995; – *Македонија. Четири илјади години историја, цивилизација и писменост*, „Штрк“, Скопје, 1996.

The Demotic script, which is a segment of the historical development of the Egyptian language and script, here is treated statically. Language is considered the same as having mathematically constant value and physic phenomena, which are always and everywhere equal. However, language is a living essence in an uninterrupted dynamism. The script and the standard orthography are conservative, but the spoken language continues to develop. After a long period the script and the orthography have to approach to the vernacular. It can be clearly seen especially in languages with a long literary tradition. Egyptian is a classical example in this respect. After a period of about 1000–1200 years the script and the written language had to be simplified according to the vernacular. The oldest phase of Egyptian is known from the texts written with archaic *hieroglyphic* script beginning from about 3100 B.C.

The middle Egyptian from the second millennium and the beginning of the first millennium B.C. is known from the texts written in a simplified *hieratic* (of the priests) script, still close to the hieroglyphic one. The third, last phase of the Egyptian, along with the sporadic use of the previous two scripts in special cases, is written with *Demotic* (popular, vulgar) minuscule script for everyday needs, later also used for official documents. It is entirely approximated to the vernacular the same as in our Damaskini texts with many variants not only dialectal, depending on the place where they are written, but author's too, because of the lack of control of a single literary centre.

Lingual changes are noticeable not only among these three millenniums long periods, but also in themselves. In the Demotic script and language three smaller periods are known: **a.** the oldest. known in the beginning as *Sait* (according to the dynasty) and *Persian*; **b.** Middle the *Ptolemaic period*, and **c.** the third *Roman*.

The *Demotic script* was introduced in the 6th century B.C. by the pharaoh Psametich (660), the founder of the 26th, the last independent Egyptian dynasty. In 525 the Persian king Cambyses conquered Egypt (Hdt. 3, 1–15), and the Persian domination lasted until Alexander the Great, who conquered Persia in 333 and occupied Egypt. The *Ptolemaic Period* began 304 and lasted until 30 B.C., when the *Roman Period* began and lasted until the mid of the 5th century, when Egyptian definitely developed into Coptic.

It seems that the authors T.B. - A.T. have not understood the name of the oldest sub-period of the Demotic script and admitted that this script was also used in Persia. But in Persia then *cuneiform writing* was in use,

deciphered in 1835 (1851) by H. C. Rawlinton, a diplomat and a perfect Orientalist, through the trilingual inscription of Darius the Great. The Persian text was written not with Egyptian Demotic "universal" script, but with cuneiform writing. The way of decipherment was quite identical with that of the Rosetta Stone, mainly by the comparison of personal names.

The mentioned authors have obviously read the data for these three sub-periods in the first lesson of the 3rd edition of the *Grammar of Demotic* by Janet H. Johnson, Chicago 2000, and in the Introduction of the *Demotic Dictionary of the Oriental Institute of the University of Chicago*, that circulate on internet.

A question spontaneously arises: For whom the middle text of Rosetta Stone was aimed? – The answer is contained in the name itself, *Demotic* (=popular). There is no doubt which people lived in Egypt. By respect to the tradition the first text was written with the sacral hieroglyphic script and in archaic language. However, that obsolete language was unintelligible for the common people, and the text was repeated, as in numerous other bilingual and trilingual inscriptions, in the language understandable to them, which was Egyptian from the last phase of its development.

It is well known that conquerors in the newly-occupied countries are in minority. In order to survive, they have to adopt the language of the conquered population. Such was the case when Franks occupied Galia. They imposed their ethnic name, but accepted the Latinized Celtic, later named French. In the similar way Bulgars imposed their name to numerous Balkan tribes, but adopted language of the most numerous Slavonic population. The case with the ancient Macedonian conquerors in Egypt could not be different.

It is well known that the policy of Alexander the Great was very tolerant to all the conquered peoples. He respected their tradition and customs, but he tried to unite all of them on the basis of the classical Greek culture. In such an atmosphere he was educated by the great philosopher Aristoteles. Greek teachers, doctors, poets, etc. sojourned and worked at the Macedonian royal palace. Euripides died in Macedonia. Alexander the Great, whose ideal was Achilles, started to war with Illiad in his hands, followed by a large team of scientists from different disciplines. His idea, motivated by this concept, was creation of the supra-dialectal literary Greek, named *koine* = common (earlier separated into several dialectal standards: Ionic, Attic, Doric). On this language in the new capital Alexandria

immense literature of all kinds of sciences and culture was written under the Ptolemaic dynasty.

This dynasty continued Alexander's policy. Under their rule in Alexandria the Jewish sacral books of the Old Testament were translated into Hellenistic Greek, known as *Septuaginta*. Alexandria became an international cultural centre. Intellectuals from everywhere used to come to Alexandria and used the famous Alexandrian Library. In the Alexandrian School numerous scientific disciplines were born in Greek, which is evident from the contemporary scientific terminology. These are notorious historical facts in front of which one must not close eyes.

There is a universal principle of research: *testis unus, testis nullus*. A historical fact, in order to be considered as true, must be confirmed at least by two-three proofs. This principle was proclaimed as early as in classical times by the historians (especially by Thukidides). Only from the personal names found in Macedonia cannot be derived conclusion that the ancient Macedonians were Greeks. As we have already seen above, along with Greek personal names, there are also names that cannot be explained with Greek etymologies. Besides, there are some other data which must be taken into consideration in writing the first chapters of the ancient Macedonian history.

The ancient Macedonian is not altogether unknown language. There are numerous pieces of evidence in classical and postclassical sources. About a hundred (104) Macedonian glosses are registered by the ancient Greek grammarians. They have been subject of intensive linguistic investigations long time, but their insufficient number and absence of any longer text gives reason for different interpretations of the scholars. However, there are glosses which cannot be explained as Greek.

From the adapted Greek loan words, as well as from the inherited IE ones, one can clearly see differences between Macedonian and Greek phonetics. IE vowel *o*, which is perfectly preserved in Greek, in Macedonian passes into *a*: *darylos* : *dory* 'tree', *abroutes* : *ophrys* 'brow, eyebrow'. IE diphthong *ai* in Greek is kept well, cf. *aidh- aithêr* 'air' in Maced. it became a monophthong: *adê* 'sky'; personal names: *Berenikê* : *Pherenikê*, *Stadmeas* : *Stathmeas*, etc. (according to O. Masson).

In the consonantism there are more differences: The final *-r*, stable in Gr., cf. *aithêr*, disappears in Maced.: *adê*. While the aspirate occlusives in Gr. are well preserved, in Maced. they lose aspiration, and a kind of *Lautverschiebung* appears, similar to that in Phrygian and Gothic. Thus IE **bh* > Gr. *ph*, Maced. *b*: *keb(a)lê* : *kephalê* 'head', IE **dh* > Gr. *th*, Maced. *d*:

danos : *thanatos* 'death'; IE **gh* > Gr. *kh*, Maced. *k/g* : *agerdos* : *akherdas* 'wild pear).

From the analysis of the Macedonian glosses and non-Greek personal names of some ancient Macedonians one can conclude that the ancient Macedonian was a separate IE language, distinct from Greek. The most typical phonetic features of this language show familiarity with Phrygian (Brygian).

It is remarkable that in the "re-deciphered" ancient Macedonian text of the Rosetta Stone none of these documented features appears.

9. Because of different reasons both in the past and today some changes might come into the anthroponymic system. But after a name is given to some person, it remains as his constant and indivisible mark. Due to these specifics the names have great importance. The large number of personal names of the ancient Macedonians represent the longest text documented till now and it can cast some light to their language and history. Therefore, M. Hatzopoulos tries to write history from the names in Macedonia. His methodology applied at the analysis of personal names according to their chronology, topography and social dispersion, as we have already mentioned is correct. However, ignoring other data from the ancient Macedonian, and being convinced that ancient Macedonian is a Greek dialect, he thinks, like some of his compatriots, that those who doubt that ancient Macedonians are Greeks, were "not well informed, or malicious". Other investigators, not free from some prejudices, in a similar way accuse those who do not share their opinion, that are in fallacy.

In the interpretation of the personal names, especially of the theonyms, T.B. - A.T. had made violence. They have broken them into descriptive terms, and theonyms are presented in forms unknown from other historical sources. In their conclusion (p. 48s.), speaking about *Osiris* and *Isis*, they infer that their research diametrically differs in this part from positions of the contemporary scholars: "The Greek names of the rulers and gods do not exist in the language of the ancient Macedonians nor, most probably, in the language of the ancient Egyptians either" (49–50). According to the authors "they are only descriptive translations of the symbolic meaning of the name from the language of the ancient Macedonians into the language of the ancient Greek".

In fact, thanks to such bilingual texts with Greek writing and in Greek language, unknown scripts and languages were deciphered and some prehistoric periods turned into historical.

Along with enthusiasm, for successful research good knowledge of the treated material is more necessary. There are cases when supreme specialists in one field tried to solve secrets from another one, did not succeed to give positive results if they had not investigated enough the new subject like that of their first speciality. In our case the subject concerns very complicated material penetrating into three different fields: Egyptology, ancient Macedonian and contemporary Macedonian dialects. All these disciplines have been subject of long and profound studies, especially Egyptology. Ancient Macedonian has also been investigated about 200 years, and the contemporary south Macedonian dialects – over 100 years. But all that in their work on the Rosetta Stone is ignored, and the authors started to search new traces of the ancient Macedonian script and language by an opposite approach.

The real scholarly work starts from original authentic sources. Only after an expert analysis of the data, extracted from them, and thorough studies of the historical real situation, one can derive firm conclusions, not from subjective suppositions based on erroneously understood notorious facts. It is well known that decipherers of old unknown languages and scripts, along with extraordinary detective gift, possessed very large theoretical knowledge from the treated subject. The work of the re-decipherers of the middle text of Rosetta Stone is of the same value as the mentioned romantic publications from the beginning of the nineties.

Bl. Koneski qualified such kind of work in the following way: "As the young culture is often reminded of its inferiority, in reaction it goes to exaggeration with which it would like to present its own priority over cultural centres" (*Prilozi MANU*. OLLN, 10, 2, 1985, 5–9). The only exit from this controversial situation is to sober down from the euphoria for priority or pretension to a pure race. The first condition for that is a severe scholarly approach with high proficiency without any prejudice and through knowledge of the full truth, because the partial knowledge of the truth leads to fallacy and conflicts.

Oct. 2006.

СОДРЖИНА
CONTENTS

Петар Хр. ИЛИЕВСКИ

ДВА СПРОТИВНИ ПРИОДА КОН ИНТЕРПРЕТАЦИЈАТА НА
АНТИЧКИ ТЕКСТОВИ СО АНТРОПОНИМИСКА СОДРЖИНА
(СО ПОСЕБЕН ОСВРТ КОН АНТИЧКО-МАКЕДОНСКАТА
АНТРОПНИМИЈА)

5

Petar Hr. ILIEVSKI

TWO OPPOSITE APPROACHES TOWARDS INTERPRETING ANCIENT TEXTS WITH ANTHROPNOMIC CONTENTS (WITH SPECIAL REGARD TO THE ANCIENT MACEDONIAN ANTHROPNOMY) (A SHORT VERSION)	31
--	----